

ХР. СТАТЕВЪ.

РАДКО ДИМИТРИЕВЪ

БИОГРАФИЧЕСКИ ОЧЕРКЪ.

ПОСВЪЩАВА СЕ НА ВОИНИ-
ЦИТЪ ОТЪ ТРЕТАТА АРМИЯ.

СОБСТВЕНО ИЗДАНИЕ

СОФИЯ
ПЕЧАТНИЦА „НАПРЪДЪ“
1913

ХР. СТАТЕВЪ.

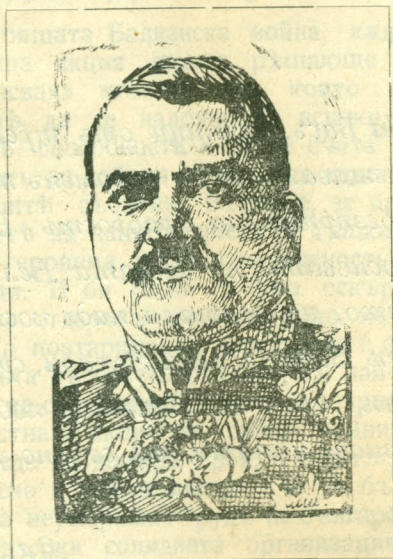
РАДКО ДИМИТРИЕВЪ

БИОГРАФИЧЕСКИ ОЧЕРКЪ.

ПОСВЪЩАВА СЕ НА ВОИНИ-
ЦИТЪ ОТЪ ТРЕТАТА АРМИЯ.

СОБСТВЕНО ИЗДАНИЕ

СОФИЯ
ПЕЧАТНИЦА „НАПРЪДЪ“
1913

ГЕНЕРАЛЪ-ЛЕИТЕНАНТЪ

Радко Димитриевъ

... На Васъ, войници отъ третата армия, посвѣщавамъ този скромнъ трудъ! Съ Вашата безпридѣлна храбростъ Вие първи турихте оснвата на Новата Велика България, която, израстнала надъ коститъ на загиналитъ Ваши славни другари, срѣдъ оглушителнитъ „ура“ на Вашитъ побѣди, всекога ще знае цѣната на своето прѣсъздаване.

Автора

Радко Димитриевъ.

Въ настоящата Балканска война, кждѣто съвмѣстната обща акция имаше рѣшающе значение, пакъ не липсваха моменти, въ които отдѣлната личностъ успѣ да се наложи на всички, да блѣсне съ своитѣ способности и да се счита като главенъ виновникъ за добрия изходъ на едно или друго отъ по-крупнитѣ събития. Вѣрно е, че прѣзъ тази война успѣхитѣ на нашата армия се дължаха изключително на героизма и самоотверженостѣта на самитѣ войници. И би било голѣмо оскърбление за тѣзи герои да отдадемъ заслуги само на тѣхнитѣ началници. Но повтарямъ, не липсвуваха и случаи, когато личността съ своето обаяние, въ най-критическитѣ минути на сраженията, идеше да допринесе онова, което съвмѣстната акция на всички войници не можеше да доведе до добъръ край, а най-главното, което е собствено и мойта мисль, че на българскитѣ началници, на неуморимия трудъ на българското офицерство се дължи солидната организация и подготовка на нашата армия, която въ послѣдствие извърши такива голѣми чудеса. Единъ отъ выдающитѣ хора между тѣзи началници, единъ отъ най-голѣмитѣ дѣятели въ българската армия, е безспорно Генералъ Радко Димитриевъ. Подъ неговитѣ неуморими старания и подъ грижитѣ на неговитѣ другари, израстна най-послѣ величавата фигура на българския войникъ, който съ върха на своето исполинско оржие, начерта днесъ границитѣ на Велика България!

* * *

Генералъ Радко Димитриевъ е роденъ на 24-й Септември 1859 година въ село Градецъ, Котленска околия. Още отъ дѣте, по разказа на негови близки

познати, той е проявявал голѣми способности. Първото си образование е завършилъ съ отличенъ успѣхъ, въпрѣки това, че по цѣли дни той е играелъ лудо по улицитѣ съ своитѣ другари, надъ които винаги е заповѣдвалъ като старѣйшина.

На 12-й декември 1878 година, когато руско-турската война се вече привършваше, Радко Димитриевъ, 19-годишно момче, русо, набито като топъ, съ бистръ и енергиченъ погледъ, който и до сега не е загубилъ отъ своята вѣжестъ, постъпилъ въ старшия класъ на Софийското военно училище. На слѣдующата (1879) година той свършилъ училището съ отличенъ успѣхъ и на 10 май, същата година, билъ произведенъ въ първия тогава офицерски чинъ прапорщикъ и зачисленъ въ Румелийската милиция.

Единъ мѣсецъ слѣдъ това производство, именно прѣзъ юни 1879 година, той е билъ прѣименуванъ въ подпоручикъ и назначенъ за ротенъ командиръ въ Първа Пловдивска дружина.

Между това новоосвободена България се оформяваше постепенно като самостоятелна държавица съ собственъ вжтрѣшенъ организъмъ. Слѣдъ създаването на българската земска войска, имаше голѣма нужда и отъ инструктори-началници. Първото офицерско тѣло, както е извѣстно, се състави отъ офицеритѣ на окупационнитѣ руски войски, а за подготвяне на тѣхни помощници и въобще на бъдация подофицерски персоналъ, въ Пловдивъ се откри учебна дружина. Въ тази именно дружина, слѣдъ прѣформирането ѝ на Първа Пловдивска дружина, подпоручикъ Радко Димитриевъ бѣ назначенъ за ротенъ командиръ.

По-послѣ, нуждата да има въ армията и началници съ висше академическо образование, още тогава заставила началството да обяви конкурсъ за слѣждане въ разнитѣ руски военни академии. На единъ такъвъ конкурсъ въ Пловдивъ се явилъ и подпоручикъ Радко Димитриевъ, който прѣдъ специална за това назначена комисия, положилъ съ отличенъ успѣхъ конкурсния экзаменъ и съ заповѣдъ на генералъ-губернатора отъ 29 октом. 1880 година, билъ изпратенъ въ

Русия и прикомандиrowанъ къмъ Константиновското военно училище, за да се подготви за по-нататъшно постъпване въ академията на генералния щабъ. Като слушателъ въ едногодишния офицерски курсъ на това училище, на 9 юлий 1881 година, съ заповѣдь отъ генералъ-губернатора на Източна Румелия, той билъ произведенъ въ чинъ поручикъ. Три мѣсеца слѣдъ това, прѣзъ октомври, слѣдъ като издържалъ съ успѣхъ установения за постъпване экзаменъ, съ приказъ по руския генераленъ щабъ № 115, той билъ назначенъ въ младшия класъ на Николаевската академия на генералния щабъ.

Живота на Радко Димитриевъ въ академията се е свеждалъ изключително до истинско трудолюбие и безпрѣдѣлна любовъ къмъ военната наука. Най-характерното въ него е прѣди всичко, безпристрастното и обективно отнасяне къмъ своята професия. За малкото духовни интереси, които е ималъ къмъ по „свѣтското“ въобще, той се е грижилъ еднакво силно, благодарение на което излиза отъ академията не само като добъръ войникъ, но и като единъ истински образованъ човѣкъ съ здравъ и твърдѣ широкъ обзоръ, обстоятелство, което му спомогна по-послѣ да заеме не само единъ завиденъ постъ въ реда на българската армия, но и да играе една голѣма роля въ нашия буренъ политически животъ.

Прѣзъ 1884 година Радко Димитриевъ завърши пълния курсъ на академията по първи разрядъ, а поради основното му запознаване съ тактиката, топографията и администрацията, той е билъ атестиранъ — съ право да прѣподава тѣзи прѣдмети. (Заповѣдь по руския генераленъ щабъ № 5 отъ 1. IV. 1884 година)

Слѣдъ успѣшното завършване на академията поручикъ Радко Димитриевъ се завърна въ Пловдивъ и прѣзъ юни 1884 година бѣ назначенъ отново за командиръ на рота въ Първа Пловдивска дружина. Като офицеръ отъ генералния щабъ, той успѣ въ най-скоро врѣме да спечели довѣрието на своето начальство и да се наложи, като единъ високо образованъ.

офицеръ. Нему сж били възлагани длѣжности, свързани съ твърдѣ голѣми отговорности: началникъ щаба на отряди прѣзъ маневри, началникъ на отдѣление по личния съставъ въ щаба на милицията, управителъ на дѣлата на жандармерийския началникъ и пр. И на всѣкждѣ скромния поруч. Р. Димитриевъ е работилъ неуморно съ тактъ и високо умѣние. Още тогава той е проявилъ голѣми способности въ полагане основитѣ на българската армия, която израстнала сега, като добръ отхраненъ синъ, можа да оправдае всичкитѣ грижи и надежди възлагани отъ нейнитѣ сегашни и нѣкогашни учители. На 18 октомври 1884 година Радко Димитриевъ бѣ произведенъ въ капитански чинъ.

* * *

Бързия темпъ, съ който растѣше България въ своето културно и економическо развитие, бѣ нарушенъ отъ събитията прѣзъ 85 година, въ които името на Радко Димитриевъ за пръвъ пѣтъ се чу и по-далеко отъ Пловдивъ.

На 6 септември 1885 година, както е извѣстно, бѣ прокламирано Съединението на Южна България съ Сѣверна. Това голѣмо събитие въ нашия политически животъ, подето и свършено съ свойствената на българина смѣлостъ, и то въ едно врѣме много малко подготвени да отстояваме съ сила своитѣ права, бѣ голѣма изненада въ политическия свѣтъ и прѣдизвика общото негодуване не само на европейскитѣ сили, но и на нашитѣ освободители, които за наказание повикаха незабавно своитѣ офицери и войскитѣ ни останаха единственно върху крѣхкитѣ още плѣщи на младото българско офицерство. А заедно съ прокламирането на съединението, бѣ обявена и мобилизацията на войскитѣ отъ двѣтѣ Българии, прѣдъ видъ вѣроятността за една война съ Турция.

Тази постѣпка на руското правителство смути на първо врѣме нашитѣ управници, но то не-ги съвсѣмъ отчая. Българинътъ всѣкога има вѣра въ себе

си! И безъ много колебание, висшето управление на армията поеха тогава най-способнитѣ наши офицери.

За началникъ щаба на формирования тогава Ямболски отрядъ, въ деня на обявяване Съединението, съ заповѣдъ отъ главнокомандующия*) на южно-българската армия, бѣше назначенъ капитанъ Радко Димитриевъ. А на 11 септември съ височайши приказъ отъ князь Александра, той бѣше назначенъ за началникъ щаба на Източния корпусъ. Започна се съсрѣдоточаването на българскитѣ войски къмъ турската граница. Младото, незакрѣпнало още княжество се готвеше да се бори съ великата Отоманска Империя. България не приличаше тогава на „мъничето“ отъ баяната на Крилова. Напротивъ, всѣки бѣше убѣденъ, че този храбъръ народъ ще може съ сила да отстои прѣдъ всѣкиго своитѣ свещенни права. Но сждбата бѣше прѣдопредѣлила друго: сърбитѣ завидѣха на съединението и по единъ хайдушки начинъ, който се мжчеха да оправдатъ съ нѣкаква глупава теория за „равновѣсието на Балканитѣ“ навлѣзоха непрѣпятствено въ България прѣзъ западната граница и то тъкмо въ това врѣме, когато всичкитѣ български войски очакваха врага отъ къмъ югъ. И нашата войска трѣбваше да тича отъ едната граница къмъ другата и да брани отечеството си отъ своитѣ братя!

Капитанъ Радко Димитриевъ започна войната като началникъ щаба на Източния корпусъ, а послѣ той бѣ назначенъ за помощникъ началникъ щаба на Западния дѣйствующъ корпусъ. Прѣзъ врѣме на войната той е участвалъ въ слѣднитѣ сражения: на 10 ноември при Драгоманъ; на 11 ноември е командувалъ лѣвото крило, което заобиколи Драгоманския проходъ. Въ тоя день е участвувалъ и въ сражението при Чифликъ-бѣлово и около Царибродския мостъ върху Луковишката рѣка; на 14 ноември е участвувалъ въ сражението при Планиница, а като началникъ щаба на лѣвата колона — и въ сражението при Пиротъ, когато нашитѣ войски атакуваха Келъ-ташъ.

*) Генералъ Николаевъ, тогава майоръ.

Освѣнъ това той е билъ началникъ заслона срѣщу Планиница. На всѣкждѣ Радко Димитриевъ е проявилъ способности на добъръ военачалникъ, поради което е билъ награденъ съ офицерския орденъ „за храбрость“ IV степенъ.

Войната се прѣкрати поради натиска на нѣкои отъ великитѣ сили, неприятелски разположени срѣщу България. Въ тази война ние излѣзохме съ честъ и достоинство, макаръ че нѣмахме нѣкои реални придобития. И това се дължеше безспорно на храбростта на българския войникъ и българскитѣ млади офицери, между които завидно мѣсто заемаше тогава и Радко Димитриевъ. Подлата и коварна постѣпка на сърбитѣ бѣше добръ заплатена; тя може да вразуми и всички ония, които биха се опитали да ни правятъ подобни закачки.

По българо-ромънския конфликтъ единъ добродушенъ старъ сърбинъ пише на вниманието на ромънцитѣ така: „не ги закачайте, ние сме имъ ели попарата. Тѣ и тогава бѣха на турската граница, но тѣй бързо пристигнаха, че ги усѣтихме чакъ когато бѣгахме задъ Пиротъ“.

Слѣдъ войната отъ първи януари 1886 година генералъ Радко Димитриевъ бѣ назначенъ за началникъ на домакинското отдѣление при военното министерство, а слѣдъ четири мѣсеца, по негово желание се прѣведе за началникъ на инспекторско-строевото отдѣление.

* * *

Отъ 1886 година нанасамъ настѣпватъ най бурливитѣ дни отъ живота на Радко Димитриевъ.

Цѣли еденадесетъ години той бѣше извергнатъ отъ страната и прѣзъ това врѣме на своето изгнание неговата душа се терзаше твърдѣ много отъ мисълта, че тамъ въ неговото мило отечество, което той обичаше твърдѣ много, за защитата на което се би отчаено, е запазено убѣждението, че той е клѣтовопрѣстѣпникъ, измѣнникъ на своята родина, орждие на неприятелскитѣ домогвания. И тази мисль не му даваше покой никога, макаръ че още

отъ първитѣ дни на своето прибиване въ Русия, той намираше отличенъ приемъ навсѣкждѣ. Той обичаше Русия, но тази обичъ се изразяваше главно въ голѣмитѣ благодарности и почитъ, които всѣки българинъ трѣбва да има спрямо своята освободителка. Чувствата къмъ своето отечество никога не намаляваха и ние го виждаме въ най-охолнитѣ дни на своя животъ, да спомня за малката България, кждѣто е отрасналъ, работилъ, и за която той бѣ готовъ да се самопожертвува! Въ такива моменти неговото съзнание се изпълваше отъ рой спомени за бащиното огнище и душата му се заливаше все по-вече и по-вече отъ желанието да се завърне въ България и да заработи както по прѣди.

Но въ какво собствено се състоеше неговото прѣгрѣшение? На този въпросъ отдѣлнитѣ цѣнители на тогавашнитѣ събития по детронирването на Батемберга, сж си отговаряли различно. Едни намираха че Р. Д. и неговитѣ другари сж дѣйствували отъ името на висшитѣ отечествени интереси, а други, като С. Радевъ, Головинъ и пр. — твърдатъ, че всичкитѣ офицери, участвуващи въ прѣврата сж били жалки орждия въ ржцѣтъ на рускитѣ агенти.

Колкото се отнася лично до Радко Димитриевъ, ние смѣло можемъ да застанемъ на първото гледище и да признаемъ, че въ борбата по изпъждането на Батемберга, той се е ръководилъ и въодушевявалъ изключително отъ интереситѣ на България. Епохата бѣше бурна, събитията се развиваха и усложняваха съ единъ невѣроятенъ темпъ. Съ нѣколко думи само ще се помжчимъ да обрисуваме тѣзи тревожни дни, за да се види, какъ се създаде и оформи онова политическо течение противъ Батемберга, на страната на което бѣ принуденъ да застане и Радко Димитриевъ. Тѣзи нѣколко бѣлѣжки ще бждатъ твърдѣ необходими въ случая, защото чрѣзъ тѣхъ ще се видятъ още веднажъ най-цѣннитѣ добродѣтели на Радка — непоколебима воля, удивителна смѣлостъ и безпрѣдѣленъ патриотизмъ.

Както е извѣстно, на 2 юлий 1879 година, новоизбраниятъ князь Александъръ Батембергъ, внукъ на руския императоръ Александръ II, пристигна въ София и на 5. с. м. натовари Бурмова, да състави първото министерство съ слѣдния съставъ: Бурмовъ — прѣдседателъ на министерския съвѣтъ и м-ръ на вътрѣшнитѣ работи; Грековъ — на правосъдието; Начовичъ — на финанситѣ; Балабановъ — на външнитѣ работи; Атанасовичъ — на просвѣщението и руския генералъ Паренсовъ — на войната.

Князь Александъръ бѣше тогава на двадесетъ и една година. Неподготвенъ още да поеме управлението на младото княжество, той имаше за свой пръвъ съвѣтникъ руския полковникъ Шепелевъ. Послѣдниятъ, обаче, не се ограничаваше само съ мисията си да съвѣтвува неопитния князь, но скоро се постави и като гордъ опекунъ надъ него, а нѣкога даже постъпваше и като диктаторъ. — Независимо отъ това, Шепелевъ забрави високото положение, което му бѣ отредено и скоро се намѣси въ грубитѣ политически борби на българитѣ. Съвѣтници на Батемберга бѣха и военниятъ м-ръ генералъ Паренсовъ и Давидовъ — първиятъ дипломатически агентъ на Русия въ Княжеството. Послѣдниятъ бѣше дошелъ въ България прѣзъ врѣмето на Дондукова-Карсаковъ, прѣди да се свика Учрѣдителното събрание. Съ своя тактъ и умѣние, той бѣше спечелилъ симпатиитѣ на българитѣ, които виждаха въ неговото лице, единствениятъ искренъ и безукоризненъ дѣятелъ за изграждането основитѣ на младото княжество. Неговото крайно и единствено желание бѣше да гарантира свободно развитие на България въ духа на високитѣ славянски идеи, които имаха своя дълбокъ изворъ въ Руската империя. Но тъкмо тукъ той срѣщна възпротива отъ първитѣ двама съвѣтници на княза, която се разрастна до голѣми конфликти. По искането на Батемберга, Шепелевъ бѣ смѣненъ. Това смѣняване смекчи дѣйствително за извѣстно врѣме твърдѣ натегнатата политическа атмосфера, но отъ

друга страна, въ лицето на Шепелева, Александъръ създаде първиятъ си заклетъ врагъ, който го прѣслѣдва до послѣднитѣ му минути. Но имаше нѣщо по интересно: когато князъ Александъръ излѣзе на Варна, прѣди да влѣзе въ сношение съ българския народъ прѣдъ него се явиха двама души — *Устинъ и Черни*, като прѣдставители на търговскитѣ кжщи „Гюсбургъ“ и „Поляковъ“. Тѣзи хора бѣха въоръжени съ голѣми рекомандации отъ Русия и искаха: 1. *Създаването на една Народна Банка и* 2. *Привилегии за тѣзи двѣ кжщи по изучаването на желѣзния пжтъ София Русе, съ условие, че никому другиму нѣма се позволи да изучава сжщата линия, прѣди да свършатъ концесионеритѣ.* Разбира се княза не можеше да имъ каже нищо друго освѣнъ да чакатъ до съставянето на отговорното министерство. М-то се състави, и подъ давлението на високо поставени лица отъ Русия, княза настоя тѣзи прѣдложения да се прѣгледатъ въ съвѣта и по възможность да се приематъ.

Безъ да влизаме въ подробното разглеждане на тѣзи искания, ще кажемъ само, че тѣ бѣха съвършено неприемливи и чисто експлоататорски. Борбата за отхвърлянето имъ бѣше голѣма. Даже въ едно отъ събранията, когато княза е настоявалъ на всѣка цѣна да минатъ тѣзи искания, мръ Балабановъ, крайно раздраженъ е извикалъ: „Но оставете ни поне да прочетемъ и поразмислимъ върху тази хартия; не ни туряйте по този начинъ ножа до кокала“. Най-послѣ исканията се отхвърлиха. Това ожули твърдѣ много голѣмитѣ компании, които мисляха че сж открили златни руди въ България. Борбата ставаше отъ день на день по ожесточена, до като най-послѣ първото правителство, подъ натиска на руситѣ въ България, падна съвсѣмъ неочаквано...

И заредиха се слѣдъ това нови агенти, нови правителства, които въ своитѣ домогвания за гешефти и за властта, не жалѣха никакви срѣдства.

България отиваше къмъ разорение, а не къмъ прѣсздаване. Конфликтитѣ въ страната се увеличаваха, партизанскитѣ борби се изострюваха и руситѣ възползувани отъ това се мжчеха да се наложатъ като фактори въ вжтрѣшния животъ на страната. И понеже Александрѣ Батембергъ, който бѣше единъ съвѣстенъ и мждаръ владѣтель, щадѣше въ всички случаи по-вече интереситѣ на България, отколкото интереситѣ на различнитѣ руски агенти, послѣднитѣ повдигнаха цѣла кампания противъ него, обособиха се въ отдѣленъ кружокъ, и замислиха неговото прѣмахване. Тѣ имаха голѣми връзки съ рускитѣ официални кржгове въ Петербургъ и винаги работитѣ въ България се прѣдставляваха въ съвършенно фалшива свѣтлина. Смъртъта на руския императоръ Александръ втори и неблагоприятниятъ жктъ на прѣврата отъ 1 юлий 1881 година,*) послужиха твърдѣ много за затвърдяването убѣждението, че княза е причина за раздоритѣ въ младото княжество. Кружокътъ на рускитѣ агенти вилнѣше съ всички сили. Той успѣ съ редица безчестни срѣдства, съ подкупи и най-послѣ съ факта, че тѣ сж освободители, да се сдобие съ много съмишленици българи, нѣкои отъ които бѣха сжщински жертви на собственото си заблуждение.

Вѣстникитѣ, които дерижираха общественото мнѣние тогава, подготвяха твърдѣ енергично момента за изгонването на Батемберга. „Народенъ Вѣстникъ“ и „Независимостъ“ — открито заявяваха че трѣбва най-послѣ да настане примирие съ освободителитѣ, като се прѣмахне най-главната прѣчка — Батембергъ. „Съединение“ — го наричаше почти въ всѣки брой „зло“ за страната, а на 20 юни 86 година, написа слѣднитѣ арогантни слова:

„Да, извора на злото е въ двореца на българската столица; той е въ оная свещенна и неприкосвенна особа, която, имали сме голѣмо нещастие да изберемъ за български князь“.

1) Даване пълномощия на Батембергъ.

„Въ малката глава на тая нѣмска натура се криятъ великитѣ планове за страната, която го е приела голъ, която го е въздигнала и облагодѣтелствувала“.

И слѣдъ купъ непристойни фрази отъ подобенъ характеръ, вѣсникътъ завършва:

„За да се примиримъ съ Русия, изискватъ се тридесетъ и три условия: първото е да се освободимъ отъ княза“...

Най-послѣ работата дойде до тамъ, че на всѣки искрененъ българинъ се прѣдстави за разрѣшение трудната дилема: *или България съ князь Александра — загинала, или пъкъ България освободена отъ него — спасена!* Тази дилема имаше да разрѣшава и младиятъ капитанъ Радко Димитриевъ, който виждаше своето отечество прѣдъ пропастъ.

Като руски възпитаникъ той имаше голѣми връзки съ рускитѣ военни и политически кръгове. И върху събитията, които се разиграваха по онова време въ България, той се освѣдомяваше изключително отъ руситѣ. Следователно, работитѣ му се прѣдставляваха не тъй както бѣха въ дѣйствителностъ. Той бѣше довѣрчивъ и не допускаше, че тѣзи хора, които порѣсиха българскитѣ полета съ своята кръвъ за освобождението на България, могатъ да иматъ нѣкакви неискрени планове. Той бѣше правъ, впрочемъ, колкото се отнасяше до руския дворъ, руската дипломация и руския цѣлокупенъ народъ. Но не трѣбва да се забравя, че въ България бѣха нахълтали вулгарни мошеници, които бѣха способни не само да откраднатъ сърцето на единъ прѣданъ къмъ освободителитѣ българинъ, какъвто бѣше Р. Димитриевъ, но и Русия да продадатъ!

„Пропадате, ако не махнете Батемберга, — му говорѣха тѣ -- Нима спасението на отечеството не трѣбва да стои по-горѣ отъ личността на княза?“.

Отъ друга страна той виждаше, че и въ Петербургъ се държи сжщото повѣдение: — положението на България постепенно ставаше твърдѣ критическо. Русия не поглеждаше вече къмъ българитѣ, слѣдователно полкрѣпа за излизането отъ безисходното положение, отъ тамъ не можеше да се очаква. А и другитѣ политически небосклони бѣха мрачни! Кашата

бѣше забъркана; топла или безсолна—тя трѣбваше да се гълта. И въ името на висшитѣ отечествени интереси, може би съ голѣма борба въ себе си, ние виждаме Р. Дмитриева единѣ отъ главнитѣ автори на детронирането. Той е съзнавалъ, може би, много добръ че измѣня на своя войнишки дългъ, че нарушава клетвата, която е далъ, но надъ тѣзи условности стоеше спасението на България!

Р. Дмитриевъ нѣмаше лична неприязнь къмъ княза. Напротивъ високото положение, което заемаше, показва, че той се ползува съ безгранично довѣрие и благоволение. Високитѣ цѣнни добродѣтели, които Р. Дмитриевъ е проявилъ въ продължение на толкова годишна безукоризнена и прѣдана служба, отдавна заличиха убѣждението у нѣкои, че той е билъ подкупенъ. И съ горѣстъ на душата, той се залови за реализирането на това паметно дѣло. Веднѣжъ сложено въ него това убѣждение, той му остана вѣренъ до край. Непокколебимо твърдѣ Радко Дмитриевъ влѣзе най-послѣ на 9 августъ вечерята въ двореца и има куража да произнесе злокобнитѣ слова:

— *Ваше Височество, нашето отечество се намира въ едно твърдѣ опасно положение и то ще загине, ако Вие, Ваше Височество, останете на българския прѣстолъ*“. — За този най-драматиченъ моментъ въ цѣлата тази история има много легенди, но ние ги отменяваме като недостатъчно освѣтлени.

Прѣврата стана успѣшно, но за голѣмо съжаление на авторитѣ му, той не донесе благоденствие на България.

Страната се хвърли въ нови размирици, още по-опасни, отъ които изплува съ голѣми усилия само благодарение желѣзнитѣ мисци и широко необятния държавнически умъ на Ст. Стамболова.

Колкото се отнася до схващанията на Радко Дмитриева относително мѣрkitѣ, които трѣбваше да се взематъ за спасението на отечеството въ ония заплетени дни прѣди 9 августъ, ние можемъ смѣло да кажемъ, че тѣ за него бѣха напълно правдопо-

добни и наложителни. Русия бѣше непримирима, а приятелството ѝ трѣбваше да се възстанови на всѣка цѣна, даже и съ изговането на самия български князь. Иначе, безъ Русия, при тогавашнитѣ политически условия, а главно при тогавашнитѣ български управници, които не можеха да избиратъ други пжтища за спасение, България отиваше къмъ ново робство, къмъ погинване.—Доказателство на горнѣто може да послужи слѣдната телеграма на руския императоръ, изпратена на Батемберга, когато слѣдъ изгонването, послѣдниятъ наново се възвръщаше въ България, посрѣщанъ на всѣкждѣ съ неописуемъ възторгъ отъ страна на българитѣ:

„Ваше Височество!

Приехъ Вашата телеграма. *Не мога да одобря Вашето завръщане въ България, защото прѣдвиждамъ злополучни послѣдствия за страната, която е толкозъ прѣтеглила... Азъ ще се въздържамъ отъ всѣко намѣсване въ печалното положение на работитѣ, на което е подхвърлена България, до когато Вие останете тамъ...“*

Александръ.

* * *

Слѣдъ прѣврата, както е извѣстно, участвуващитѣ въ него офицери и съмишленици на рускитѣ агенти бѣха принудени да напуснатъ страната. Радко Димитриевъ отиде въ Русия и тамъ прѣкара около 11 години на служба. Прѣзъ това врѣме той бѣ два пжти повишаванъ и достигна до подполковнически чинъ.

Прибиваването на Радко Димитриева въ Русия съставлява една тъжна страничка въ неговия животъ. Прѣзъ всичкото врѣме очитѣ му бѣха обърнати къмъ България и той никога не прѣставаше да мечтае за завръщането си въ отечеството. Той искаше да покаже на всички, че милѣе за родината си и че неговата цѣль въ прѣврата е била да спаси страната отъ погинване. „Възможно е въ живота ми да има

и грѣшки, говори той въ едно писмо, но въ едно можете да бждете увѣрени, че въ своята публична дѣятелностъ азъ винаги се ръководѣхъ отъ побужденията, да бжда полезенъ на отечеството си“.

Най-послѣ прѣзъ 1898 година неговата мечта се сбъдна, той се завърна въ България и биде назначенъ на 4 февруарий 1899 г. за началникъ щаба на 5 Дунавска дивизия. Тази длѣжностъ подполковникъ Радко Димитриевъ изпълнява цѣла година. Въ началото на 1900 година той бѣ назначенъ за началникъ отдѣление въ генералния щабъ (военното министерство), а скоро слѣдъ това, на 11 мартъ сжщата година — началникъ на оперативното отдѣление.

На 18 май сжщата (1900) година Радко Димитриевъ бѣ произведенъ въ чинъ полковникъ.

Длѣжността началникъ на оперативното отдѣление полковникъ Радко Димитриевъ заема повече отъ двѣ години, а на 21 ноември 1902 г. той бѣ назначенъ помощникъ на началникъ щаба на армията.

Слѣдъ двѣ години, на 1-ий януарий 1904 година, бѣше назначенъ врѣменно за началникъ щаба на армията, а прѣзъ януарий слѣдующата 1905 година се утвърди въ тази длѣжностъ. Като началникъ щаба на армията, на 18-ий май 1905 година, той получи и генералъ майорски чинъ.

Независимо отъ горнитѣ служби, които Р. Димитриевъ е заемалъ въ нашата армия, той е изпълнявалъ и разни други поржчения: участвувалъ е въ комисии за произвеждане конкурсни изпити; въ комитета по редактиране на Военния Журналъ; въ комитета по изработване общъ статутъ на всичкитѣ български ордени и знакове учредени до 29.1—1905 година: въ разни полски поѣздки за изпитване полкови командири и кандидатитѣ за майорски чинъ. Освѣнъ това, прѣзъ 1911 год. той участвува въ комисията по разрѣшение на нѣкои организационни въпроси и изработване щатове за мирно врѣме; прѣзъ 1903 година бѣше прѣдседателъ на комисията за изучване въпроса по снабдяване армията съ конѣ и повдигане коневѣдството въ страната; прѣзъ 1906

сжщо бѣше прѣдседателъ на комисията по доставката на нуждното за армията въоръжение.

Като началникъ щаба на армията генералъ-майоръ Радко Димитриевъ замѣства на нѣколко пѣти и Военния министръ.

Неговата служба всѣкждѣ и всѣкога е била образцова, рѣководена съ едно неодържимо увлечение и съ голѣмо умѣние. Независимо отъ прѣтрупаната спѣшна канцеларска работа, която всѣкога е ималъ да върши, този неуморимъ дѣятелъ е направилъ твърдѣ много за усиляването и изучаването на нашитѣ граници, като самъ лично е работилъ по въпроса и като е организиралъ и рѣководилъ поѣздки съ генералъ-щабнитѣ офицери по разнитѣ наши стратегически фронтове.

Той не малко е направилъ и за подготовката на армията въ тактическо отношение; въ негово врѣме, като началникъ-щаба на армията, се изработиха нѣколко наставления и рѣководства за обучението на войскитѣ и подготовката на офицерския корпусъ.

Голѣмъ трудъ положи той и за приготвянето на нашата армия въ оперативно отношение—за война.

Освѣнъ тази, тъй да се каже, чисто специална военна дѣятелность, генералъ Радко Димитриевъ е изпращанъ при чуждитѣ дворове съ разни мисии отъ държавенъ интересъ. И сега прѣзъ втората половина на балканската война, той напустна бойното поле и натоваренъ съ твърдѣ важна държавническа мисия, пакъ посѣти Петербургъ.

Генералъ Р. Димитриевъ е авторъ и на много статии, печатани въ Воененъ Журналъ. А прѣзъ 1902 година той издаде и съчинението си „Боеветѣ и операциитѣ около Шипка прѣзъ 1877 — 1878 год.“.

Отъ 28-ий мартъ 1907 година Радко Димитриевъ заема най-високата длѣжность, до която може да достигне единъ офицеръ въ нашата армия — а именно Началникъ на III-а Военно инспекционна об-ласть.

Цѣлата дѣйность на Р. Димитриевъ като воененъ прѣдставлява редица етапи, наредени по възходяща градация, въ които всѣки може да види какъ добродѣтелитѣ винаги се възнаграждаватъ и какъ човѣкъ съ постоянство и трудолюбие може всѣкога да прогресира. Неговиятъ животъ може да бѣде отличенъ примѣръ на всички млади офицери, които не се задоволяватъ само съ сегашното си положение, а се амбициратъ да постигнатъ едно по-завидно мѣсто въ реда на българската армия.

Р. Димитриевъ трѣбваше да се бори съ много прѣдразждаци до като разсѣе заблуждението около своята политическа дѣйность. И само съ непоколебимата вѣра въ себе си, убѣденъ, че винаги въ своята дѣятелность се е ръководилъ отъ великитѣ интереси на България, той успѣ най-послѣ напълно да се реабилитира, да стане любимецъ на мнозина и да бѣде удостоенъ сега съ голѣмата честь да поема мисии отъ такъвъ важенъ държавнически характеръ.

Много режими се мѣняваха, подъ давлението на много влияния изпада, но своитѣ убѣждения той никога не измѣни. Когато напоследѣкъ отговаряше на едно запитване относително единъ фактъ отъ неговата политическа дѣйность, чрѣзъ който нѣкои намираха, че се е излѣкувалъ отъ своето русофилство, между другото той казваше така:

— „Не е вѣренъ този фактъ... Колкото се отнася до излѣкуването ми отъ русофилство бждете увѣрени, че азъ ще си умра съ него, ако наистина то е една болѣсть“.

Прѣзъ службата си Радко Димитриевъ е награденъ съ слѣднитѣ ордени:

1. Воененъ орденъ „за храбрость“ IV ст. (1885 год.)

2. Медаль за Сръбско-българската война (1885 год.).

3. Австрийски орденъ „Желѣзна корона“ III ст.

4. Медаль за въ паметъ царуването на Императоръ Александра II (1885 год.).

5. Руски орденъ „Св. Станиславъ“ III ст. 1898 г.
6. Орденъ за военна зислуга III ст. (1900 год).
7. Знакъ за X годишна отлична и безпорочна служба (1902 год.).
8. Руски орденъ „Св. Анна“ II ст. (1903 г.).
9. Орденъ „Ромънска звѣзда“ III ст. (1903 г.).
10. Орденъ за XX годишна отлична и безпорочна служба (1903 год.).
11. Нар. орденъ за военна заслуга II ст. (1906 година).
12. Руски орденъ „Св. Станиславъ“ I ст. (1906 г.).
13. Руски орденъ „Св. Анна“ I ст. (1906 г.).
14. Француски орденъ „Legion d'honneur“ IV ст. (1906 год.).
15. Орденъ „Св. Александъръ“ II ст. (1907 г.).
16. Академически знакъ за свършване на Николаевската академия на генералния щабъ.
17. Воененъ орденъ за храбрость II ст. прѣзъ (1912 година).

* * *

Най-послѣ дойде балканската освободителна война! Нѣмаше българинъ, който да не се вълнуваше отъ това голѣмо събитие! Цѣла България видя, че най-послѣ настѣпи трагичния день за грандиозния двубой на двата народа, между които отъ вѣкове сѣдбата бѣше поставила ожесточената вражда и вѣчната непримиримостъ. Война съ Турция, мечтаната война, тъй дълго пропагандираната война най-послѣ е вече фактъ, дѣйствителностъ! Но слѣдъ водовъртежа на neodържимия български възторгъ, срѣдъ голѣмото опиенение, което заливаше като море цѣла България, имаше хора, лицата на които скоро вземаха отъ ново своя сурово-мѣдаръ видъ, схващайки всичката сериозностъ на настѣпающия часъ! И за да не дочакаме трагична развръзка, на една тъй възторжено подкачена драма, тѣ се свиха въ себе си, прогониха съ сила клокочещитѣ си чувства и се отдадоха на дълбоко съсродоточение и обмислювание начинитѣ, чрѣзъ които най-сигурно можеше да се дочака

единъ великъ и тържественъ за България финалъ. Между тѣзи мждарци бѣше и генералъ Радко Димитриевъ. Сждбата бѣше прѣдупредѣлила отъ ново той да се замислюва за спасението честъта и достоинството на отечеството. И ние го виждаме, като странникъ между насъ, като че ли чуждъ на нашитѣ възторзи, да пжтува мълкомъ по своитѣ инспекционни пунктове, ди ги ревезира и да ги подготвя за прѣдстоящата война.

Бѣше настаналъ момента, въ който всѣки, както може, трѣбваше да помага на отечеството си. Прѣзъ врѣме на мобилизацията, когато веднѣжъ Радко Димитриевъ се връщаше отъ Търново, той е заявилъ слѣднѣото на единъ свой близъкъ приятель, съ когото е бѣседвалъ въ купето:

„Държавата ме храни толкова години! Ние работихме дѣйствително, но нашия трудъ ще се оцѣни тѣкмо сега, въ минутитѣ, които имаме да прѣживѣваме. Ние работихме цѣли 30 години за едно такова врѣме. И трѣбва да оправдаемъ направенитѣ жертви за българската армия, ние съ достолѣпие трѣбва да излѣземъ отъ тази война, ние трѣбба да запазимъ честъта на българския народъ, па макаръ и съ цѣната на собствения си животъ“. И когато на послѣднитѣ думи, събѣседника на Радко Димитриевъ е забѣлѣзалъ, че хората, които стоятъ на чело на голѣми войскови части не трѣбва тѣй слѣпо да се самопожертвуватъ, а трѣба да се щадатъ, защото сж малцина и отечеството има голѣма нужда отъ тѣхъ, той, съ свойствената си искреностъ въ тона, съ дълбоката увѣреностъ въ думитѣ, които приказва — прибавилъ:

„Има моменти, когато въ едно такова слѣпо самопожертвование е спасението на отечеството. . . И азъ ви заявявамъ, че ако случайно моитѣ войски, което собствено малко допускамъ, изпаднатъ въ такова положение, че тѣхната побѣда и спасението на отечеството ще зависи отъ личното ми самопожертвование, о, увѣрявамъ ви, безъ мигъ даже колебание ще привлече острията на неприятелскитѣ щикове въ

гждитѣ си и ще направя пжтека за българския войникъ и за българската побѣда“.

И въ тѣзи думи на този герой, кой може да се съмнява? Тѣ не бѣха голословие, защото този храбъръ генералъ на нѣколко пжти прѣзъ войната показва, че за него смъртъта е нищо когато се касае до успѣха на българската армия. Въ памятния Бунаръ-Хисарски бой, когато нашето лѣво крило, съставлявано отъ петата дунавска дивизия, правеше отчаяни но безупѣшни опити да прѣмине въ настѣпление срѣщу огромнитѣ маси на турската най-отбрана армия, генералъ Радко Димитриевъ на нѣколко пжти се появява на линията, засипванъ отъ дѣждъ куршуми и шрапнели. Той е чакалъ може би края на това критическо положение, за да се хвърли напрѣдъ и да повлече войницитѣ въ отчаяна атака. Той винаги е проповѣдвалъ, па и много войни сж го доказали, че популярността на единъ началникъ винаги, въ застрашителни за армията положения, трѣбва да се използува. Той е най-обичния човѣкъ отъ третата армия, защото всѣки виждаше въ неговото лице не само най-добрия, най-любезния началникъ, но и най-талантливия полководецъ, който ще поведе войскитѣ само къмъ славни побѣди и достойни подвизи!

Прѣзъ врѣме на своята дългогодишна служба, офицеритѣ и войницитѣ около него, сж запазили най-добри спомени. Винаги добъръ и любезенъ къмъ изпълнителнитѣ и винаги строгъ къмъ всички, които се отнасяха злѣ къмъ своитѣ задължения. Въпрѣки дългогодишното му служене той не е суровъ човѣкъ. Въ рѣчъта му винаги прозвучава единъ мекъ тонъ, който издава душата на единъ крайно милостивъ и религиозенъ човѣкъ.

При заминаването на войскитѣ отъ Русе, Радко Димитриевъ произнесе рѣчь, отъ която напълно можеше да се види тази добра душа.

„Войници, каза приблизително той, отечеството ни вика да изпълнимъ своя дългъ. България влѣзе въ съюзъ съ другитѣ балкански християнски държавици и пое свещенното задължение да освободи

своитѣ братя въ Македония, които пѣшкаха подѣ турското иго. Нашето дѣло е свято и велико! Бждете храбри момци, бждете достойни синове на Вашитѣ бащи, но бждете милостиви и нежестекосърдечни. Когато видите неприятелски войникѣ раненѣ недѣйте го убива, приберете го, ако можете и изпълнете вашия християнски дългѣ. Защото и тѣхѣ майки ги изпращатѣ, и тѣ иматѣ свои близки и за тѣхѣ сж ронени сълзи тѣй, както за васѣ плаче сега този многолюденѣ народѣ, дошелѣ тукѣ да Ви изпрати и пожелае велики побѣди. . .“.

Тѣзи нѣколко думи на генерала, казани въ единѣ такъвѣ тържественѣ моментѣ, бѣха посрѣщнати съ голѣмѣ възторгѣ не само отѣ страна на войницитѣ, но и на цѣлото гражданство излѣзло да изпрати своитѣ храбарци Треноветѣ се изнизваха единѣ слѣдѣ другѣ, а френетичното, мощното, българско „Ура,“ подего отѣ граждани и войници се усилваше все по-вече. Най-послѣ то замрѣ, загуби се за извѣстно врѣме, до като най-послѣ отново се поде съ по голѣма сила и въ продължение на мѣсици се разнася по склоноветѣ на Тракия и Македония.

Добърѣ е той и много любезенѣ къмѣ всички. На страджанската гара, когато на 5 октомври се обяви войната, той влиза внезапно въ телеграфната стая и заварва само единѣ войникѣ:

„Момче, поздравлявамѣ те съ обявяването на войната! Да живѣе България! . .

И момчето, свито не подозирайки такава любезность отѣ страна на генерала, едва успява да промълви „благодаря“ и вижда своята дѣсница да се друса сърдечно въ ржцѣтѣ на Радко Димитриева. А кой отѣ неговитѣ войници при срѣщата си съ него не се е затрогвалѣ отѣ любезния привѣтъ: „Здравѣй момче?“ И въ този милѣ и задушевенѣ поздравѣ имаше толкова стимули за въодушевление, че само той бѣше достатѣченѣ да прѣдизвика у войницитѣ най-голѣми чувства на дългѣ, самопожертвование и безкраенѣ героизмѣ!

* * *

На третата армия, командувана отъ Р. Димитриева, както скоро стана извѣстно, бѣше прѣдоставено прѣвземането на Лозенградъ и то съ единъ бързъ маршрутъ, за да се разруши по такъвъ начинъ прословутия отъ голѣмо стратегическо значение тригълникъ, тъй много въздиганъ прѣди войната отъ германскитѣ военни капацитети.

И заредиха се тревожнитѣ, паметни за всѣкиго дни, слѣдъ 5 октомври. Извѣстнитѣ вече слова на Фонъ деръ Голцъ-паша за лозенградската крѣпостъ, тревожеха като кошмаръ нетърпеливитѣ сърдца на българитѣ и скоро единъ тънакъ като воалъ скептицизмъ започна да се забѣлѣзва по лицата на мнозина. Опасението бѣше, собствено, много основателно! Безъ Лозенградъ се осуетяваше реализирането на генералния планъ, не само на нашитѣ войски, но и на съюзнишкитѣ. Отчаянието започна да расте постепенно! Числото на песимиститѣ се увеличаваше, а особено тукъ, въ Русе, настроението се мѣнеше като днитѣ на есенъта: пристигатъ ромжнскитѣ вѣстници, прѣпълнени съ злъчъ и голѣми лъжи и ето лицата на хората се помрачаватъ, вѣждитѣ се навѣсватъ, душата, като че е затисната съ хладни студени плочи. И колко супи изтиваха, колко глъчъ и натяквания за нищо и колко обѣди минаваха като трапези сложени на помана? Само ония щастливци, които имаха високата честъ отъ близо да познаватъ Радка, весело и навсѣкждѣ заявяваха: „Не бойте се, не забравяйте, че тамъ е Радкото!“. И тѣ имаха право: Радкото, това име което символизираше всичкитѣ надежди на нацията, бѣше единствениятъ щитъ, о който се разбиваха всичкитѣ измислици на ромжнската продажна газетарщина!

Най-послѣ дойде щастливия день, който донесе вѣстъта: *Лозенградъ падна!* Двѣ само слова, но задъ които стоеше цѣла бездна отъ възторзи, величие, красота и примѣри на безпрѣделна храбрость, тактъ и героизмъ. И всрѣдъ всичко това

седеше сѣйната фигура на генерала, все тъй мълчалива, съсредоточена и замислена за нови борби и за нови велики подвизи.

11 октомври, денътъ когато падна Лозенградъ, остава една отъ най-свѣтлиѣ дати прѣзъ освободителната война. Лозенградъ падна само за три дена подъ натиска на вихренния шурмъ, на третата армия, командувана отъ Радко Димитриевъ. За тази побѣда всички писаха възторжено, но намѣриха се и хора, не въ България, които се помъчиха да я обезцѣнатъ като изтъкваха, че тя се е дължала изключително на безредието, което царувало въ лозенградския гарнизонъ, отреденъ да пази крѣпостъта. Може би и така да е, но това безредие се причини именно съ бързиятъ и похватенъ маршъ на третата ни армия. Генералъ Радко Димитриевъ познаваше всѣка гѣнка около крѣпостъта и за него не прѣдставляваше голѣма трудностъ да я наближи и атакува. Въ послѣднитѣ нѣколко години задачитѣ, които той рѣшаваше съ различнитѣ офицерски групи, бѣха изключително насочени къмъ приближаването и шурмуването на Лозенградъ. И тѣзи упражнения, както се видя, дадоха своитѣ цѣнни резултати. Лозенградъ падна по изпълнението на единъ строго опрѣдѣленъ планъ, приложението на който не се затрудни никакъ. Тази побѣда бѣше първото крупно придобитие въ започнатата война и едва слѣдъ нея се прозря по-сигурно величавия видъ на Нова България.

Отъ този моментъ името на Радко Димитриевъ се разнесе по цѣлия свѣтъ. По него врѣме бѣхъ въ София и си спомнямъ, какъ чуждитѣ кореспонденти моляха: — „Кажете поне двѣ думи за него!“ Но какво можеше да се каже? Този човѣкъ работи тъй мълчаливо, тъй безшумно!

И червеха се отъ срамъ, че не познаваха нищо отъ живота на този човѣкъ, който накара съ дѣлата си цѣлиятъ свѣтъ да заговори за него. — Всички питаха, всѣки се интересуваше. Единъ французинъ, екзалтиранъ твърдѣ много въ дена, когато падна Лозенградъ, дойде при насъ и съ neodържимо

вълнение говорѣше за Радка, като показваше на всички портрета му.

— „Ето вижте, прилича на Наполеона. Само че... мустакитѣ! Моля ви се, заведете ме при нѣкой фотографъ, да изработи отъ ново портрета, но безъ мустаци и съ кичуръ на челото... ще бѣде цѣль Наполеонъ“!

Едни го нарекоха „българския Скобелевъ“, други „малкия Наполеонъ“, трети „вихрения генералъ“, а единъ руски вѣстникъ го нарече напоследѣкъ: „балканския герой“. Всички тѣзи кръстници сж прави, защото Радко Димитриевъ притежава много отъ качества на тѣзи герои, имената на които дълбоко сж врѣзани въ страницитѣ на всѣсвѣтската история!

Кореспондента на „Echo de Paris“ Маркизъ де Саконзакъ, ето какъ описва впечатленията си отъ една срѣща съ него:

„Българскиятъ Скобелевъ, нека му запазимъ името, съ което неговитѣ другари сж го кръстили, е човѣкъ на 54 години. Той е нисъкъ, държи се правъ. Челото, прическата и формата на неговата глава иматъ много нѣщо Наполеоновско. Носи мустакитѣ си потсригани, обърнати на долу. Но това което е характеристично за тази физиономия, което ѝ дава единъ живъ, честенъ изгледъ, това сж лжчитѣ на една свѣтлина, това е погледа на неговитѣ подвижни и тъмни очи. Генералътъ говори отсѣчено, охотно, но се изказва съ най-голѣма точностъ. Никакво спиране, за да потърси нѣкаква дума, на нашия езикъ, който той заявява, че не знае толкова добръ, нито за да потърси нѣкое име, нѣкоя дата, нѣкоя мисль“.

* * *

Шестъдневното отчаено сражение при Люле-Бургасъ затвърди славата на Радко Димитриевъ. Безъ да влизаме въ подробния анализъ на това голѣмо сражение, за което не можемъ да имаме повѣстителни данни, ще кажемъ само, че то рѣши войната и осигури за винаги успѣха на съюзенитѣ армии. Отъ разказитѣ на участвуващитѣ въ този бой, ние имаме прѣставление за голѣмата упоритостъ на

турцитѣ, проявена срѣщу вихреннитѣ щрумове на българскитѣ войски. Отъ описанието на чуждитѣ кореспонденти, ние знаемъ и за оня колосаленъ погромъ, който се нанесе на султанскитѣ орди въ този бой и който очисти пѣтя на българитѣ къмъ стѣнитѣ на Цариградъ! Условиата на борбата при Люле-Бургасъ бѣха съвършено неизносни за нашитѣ войски. Турцитѣ, два пѣти по-вече отъ настѣпвающата III-та армия, бѣха добрѣ укрѣпени и прѣдставляваха една мѣчно разрушима стѣна. Но Р. Димитриевъ, не се оплаши! Той имаше вѣра въ себе си, а най-главното вѣра въ ония хиляди доблѣстни синове, които бѣха повѣрили сѣдбата си въ неговитѣ рѣцѣ. За тѣзи войници прѣдъ единъ отъ французскитѣ кореспонденти той бѣше казалъ: „Чудесни солдати, които напомнятъ ония отъ вашата армия отъ 42. . Съ такива войски, какъ да не извършишъ велики дѣла!“ И Р. Димитриевъ не се излѣга. Шестъ дена упорита и отчаяна борба, шестъ дена глѣчъ и тѣнтежи, шестъ дена мощното българско „Ура“ отбѣлѣзваше всѣка стѣпка на прѣдъ, до като най-сетнѣ, всичко пакъ утихна и въ упоритото гробно мълчание наново се съчетаваше блѣсъка отъ българскитѣ побѣди и гибелта на разбититѣ турски пѣлчища. Р. Димитриевъ бѣше пакъ герой! Неговата величава фигура наново засия на бойното поле и свѣта отново замѣлви неговото име, обкръжено отъ ореола на новитѣ побѣди! Люлебургаскиятъ бой бѣ единъ отъ най-голѣмитѣ, които станаха прѣзъ освободителната война. Тукъ турцитѣ за пръвъ пѣтъ разбраха застрашаващата ги гибелъ и се помжчиха съ всички срѣдства да укажатъ една отчаяна съпротива прѣдъ настѣпвающитѣ войски на българитѣ. И дѣйствително до голѣма степенъ тѣ постигнаха това. Условиата, както казахъ и по-рано, благоприятствуваха за турцитѣ. Тѣ държаха височинитѣ, кѣдѣто бѣха добрѣ окопани, съ войски много по-вече отъ нашитѣ. Но и това не имъ помогна. Нашитѣ минаха въ енергично настѣпление по цѣлата линия и съ голѣми перипетии въ

борбата, дочакаха славната побѣда. Споредъ изявленията на мнозина участвуващи въ боя висши офицери се вижда, че тукъ на нѣколко пѣти подъ силния напоръ на турцитѣ, много отъ нашитѣ войсковы части сж рискували да бждатъ избити или хванати въ плѣнъ, но само благодарение на правилното и добро рѣководене на боя лично отъ генералъ Димитриевъ, тѣ сж били спасени и послѣ побѣдители. Тука на нѣколко пѣти връзката между трупитѣ е била прикъсвана, до като най-послѣ и цѣлия фронтъ на сражението е билъ измѣненъ. И при тѣзи трудни положения Главнокомандующия третата армия нито веднажъ не е изгубилъ присѣтствието на духа, а всѣкога се е справялъ смѣло съ най затруднителнитѣ задачи. Побѣдата при Люле-Бургасъ бѣше новъ триумфъ за Радко Димитриевъ. Но той и слѣдъ тѣзи голѣми успѣхи не се възрадва! Борбата още не бѣше свършена и слѣдователно за него още не бѣше настѣпилъ часа за отдохъ и ликувание! Прѣдъ него стояха още „Одринъ“ и „Чаталджа“. Двѣ крѣпости, отъ разбиването на които зависеше до голѣма степенъ и добрия изходъ на войната. И той не можеше да бжде спокоенъ!

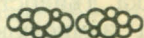
Когато въ врѣме на примирието, азъ се обърнахъ къмъ него, за да провѣра единъ фактъ отъ неговата политическа дѣйность и му съобщавахъ сжщеврѣменно за замислюването ми да напиша настоящата брошура, той ми отговори, не на право, посрѣдствомъ други, само съ нѣколко думи, твърдѣ знаменителни, които още веднажъ отражаватъ цѣннитѣ добродѣтели на единъ дѣйствително знаменитъ човѣкъ:

„Азъ съмъ тѣй погълнатъ и заетъ да работя и изкарамъ до край святото дѣло, съ което ме е натоварило отечеството, че оставямъ своята личность на послѣденъ планъ и считамъ за свѣтотатство да се занимавамъ съ себе си въ днешнитѣ врѣмена. Всѣко отвличане отъ прямата ми работа, само би се отразила на сждбата на 100-ната хиляди ония български синове, на които живота и здравето

сж дадени въ моитѣ ржцѣ. Азъ прѣдоставямъ на съвѣстѣта на тѣзи български синове, които ми правятъ честѣта да се интересуватъ отъ моята личностъ, да ме изобразятъ въ този или она видъ. Възможно е въ живота ми да има и грѣшки но въ едно можете да бъдете увѣрени, че въ своята публична дѣятелностъ, азъ винаги се ръководихъ отъ подбужденията, да бже полезенъ на отечеството си“...

Това е Радко Димитриевъ! Той дойде между насъ чуждъ, непознатъ, даже неприятенъ за мнозина, забуленъ съ мантията на едно черно, не изяснено минало, и сѣйна въ сжщинския си видъ. Ние го разбрахме, сърадвахме го, акламирахме му и трѣбва да побързае да му отдадемъ заслуженото. Защото, слѣдъ свършването на войната, той отново ще се скрие въ своя кабинетъ, наново ще се отдаде на своитѣ любими академически занятия, и посрѣдъ нощнитѣ бдения, замисленъ надъ масата, той отново смирено и търпеливо ще чака други дни, още по-свѣтли и още по-тържествени за България.

гр. Русе 20 мартъ.

Втората брошура ще бжде за
генералъ-лейтенантъ

МИХАИЛЪ САВОВЪ

и ще излезе къмъ края на м.
априлъ.

цѣна 40 стотинки.
